

Nagomilana iskorišćena plastična ambalaža postaje sve veći i sve vidljiviji problem kako na globalnom, tako i na lokalnom nivou. Iako se posledice ovog zagađenja mogu ublažiti u Srbiji nedostaju mere koje bi podsticale šire učešće u reciklaži i pomogle onima koji se bave poslovima prikupljanja i recikliranja.

Problem upotrebe plastične ambalaže i njene posledice po životnu sredinu počeo se ozbiljnije problematizirati u Srbiji. Tako su odnedavno neki trgovački lanci, poput Maxija, uveli naplatu plastičnih kesa, te sad plastična kesa košta dva dinara po komadu. Mada se radi o simboličnoj ceni, koja realno neće mnogo doprineti manjoj upotrebi plastičnih kesa, svejedno je korak napred u osveščavanju problematike plastične ambalaže u životnoj sredini u Srbiji.

Plastična ambalaža i posledice

Istraživanje kaže da prosečan građanin Srbije potroši sedam plastičnih kesa dnevno. Na godišnjoj razini, na nivou Srbije potroši se i odbaci oko dve milijarde plastičnih kesa. Osim estetskog zagađenja, plastika je opasna po zdravlje prilikom neadekvatnog spaljivanja, jer je pepeo plastike toksičan. Nakupine plastične ambalaže na jednom mestu mogu biti i uzrok poplava jer mogu zapušiti drenažne i odvodne kanale. Ako nije adekvatno procesuirana kroz primarnu selekciju, već odložena na deponiju, tokom svog razlaganja plastika ispušta metan koji je neuporedivo opasniji od ugljen-dioksida u kontekstu stvaranja efekata staklene bašte. Također, ponajviše u vodnim površinama, PET ambalaža se zbog izloženosti suncu, valovima, promenama temperature itd. tokom vremena rastvara na veoma sitne čestice, tzv. mikroplastiku, koja se ne može do kraja razložiti. Takav oblik plastike životinje zamenjuju za hranu, te tako plastika ulazi u ljudski prehrambeni lanac. Znanstvenici kažu da je zagađenje okeana mikroplastikom nerešiv ekološki problem, te da se on može rešiti jedino prestankom upotrebe plastike kao materijala. Nedavno su istraživači prvi put procenili da je za čišćenje plastičnog otpada koji završi u okeanima potrebno oko 13 milijardi dolara godišnje.

Na EU razini reciklira se oko 30% ukupnog plastičnog otpada, međutim zbog kineske zabrane uvoza plastičnog otpada iz inostranstva u Kinu, situacija na razini EU se drastično promenila. O urgentnosti smanjivanja upotrebe plastičnih kesa svedoči nova direktiva iz Brisela da se upotreba „laganih“ plastičnih kesa, koje se inače najčešće koriste u svakodnevnoj potrošnji, na EU razini mora do 2019. godine svesti na 90 komada godišnje po osobi. Cilj strategije je da se do 2026. godine potrošnja plastičnih kesa svede na 40 komada godišnje po stanovniku.

Slika koja najbolje prikazuje obujam ekoloških posledica plastike na globalnom nivou jeste veliko ostrvo smeća u Pacifiku, kojeg čini pretežno plastična ambalaža. Veličina tog plutajućeg ostrva je 1,6 milijuna kvadratnih kilometra, što je otprilike tri puta površina

Francuske. Procene kažu da na godišnjoj razini iz reka u okean uđe od 1,15 miliona do 2,41 miliona tona plastike.

(Ne)kultura odlaganja otpada u Srbiji

Osim prekomerne upotrebe plastične ambalaže u Srbiji, još veći problem je neadekvatno i nekontrolirano odlaganje otpada, koje stvara ozbiljne ekološke posljedice, ponajviše za vodotokove. Malo koja reka u Srbiji nije ozbiljno zagađena plastičnim otpadom. Od gradskih deponija, prema podacima Agencije za zaštitu životne sredine, 12 deponija u Srbiji nalazi se direktno na vodotoku, 65 ih je u neposrednoj blizini vodotokova, dok je 28 deponija u poplavnom području. Divlje deponije, za koje se procenjuje da ih je između 20.000 i 30.000 na području Srbije, dodatno doprinose ovom gorućem problemu. Prema regulatornom okviru Ministarstva zaštite životne sredine, ukoliko se divlje deponije nalaze na javnoj površini, lokalne samouprave su dužne da ih uklone, a ukoliko se nalaze na privatnim parcelama, inspekcije nalažu mere uklanjanja vlasnicima. Međutim, u praksi se ništa ne dešava u pogledu sanacija divljih deponija, bilo da su na javnom ili privatnom zemljištu, a samim time i ogromnih brda plastike koje rastu na divljim deponijama po Srbiji.

Uloga proizvođača u sustavu

U problematici plastične ambalaže, pored potrošačke svesti, važno je naglasiti da veliku ulogu u razvoju reciklaže igraju institucionalni okviri, odnosno politika regulacije i poticaja u sektoru upravljanja otpadom. Situacija na nivou Srbije vezano za reciklažu PET ambalaže daleko je ispod zadovoljavajuće.

Prema zadnjim podacima Agencije za zaštitu životne sredine iz 2016. godine, na tržište je stavljeno 344.661 tona plastične ambalaže. Prema podacima Asocijacije reciklera Srbije, udruženja koje okuplja firme koje se bave reciklažom ambalažnog otpada, 2016. godine reciklirano je oko 12.000 tona PET ambalaže, što bi značilo da se u Srbiji na godišnjoj razini reciklira svega oko tri posto plastične ambalaže.

S druge strane, rešavanje problematike plastike, osim reciklaže i potrošačke svesti, povlači i pitanje uloge velikih kompanija koje masovne koriste plastičnu ambalažu za pakiranje svojih proizvoda.

Budući da se problem plastike na može rešiti samo reciklažom, na razini EU se već koristi tzv. EPR princip (Extended Producer Responsibilities), odnosno princip produžene odgovornosti proizvođača. Suštinski, prema EPR principu, budući da od gradova i lokalnih samouprava saniranje plastičnog otpada iziskuje znatna finansijska sredstva, proizvođač koji koristi plastičnu ambalažu za svoje proizvode delom ili u potpunosti sudeluje u troškovima zbrinjavanja plastičnog otpada. Tako su u Njemačkoj i Austriji kompanije koje koriste plastičnu ambalažu za svoje proizvode dužne da u potpunosti finansijski kompenzuju

troškove saniranja plastične ambalaže. U Srbiji postoji ekološka taksa za zagađivače životne sredine, međutim ona se ne primenjuje u kontekstu plastične ambalaže.

Zašto u Srbiji ne funkcioniše reciklaža PET ambalaže?

Nekoliko je razloga zbog čega je reciklaža PET ambalaže u Srbiji nedovoljno razvijena. Jedan od njih je vrlo slaba primarna i sekundarna selekcija otpada. U Srbiji se, inače, samo 5 odsto komunalnog otpada reciklira, što je daleko manje od svih zemalja u regionu, poput Bugarske, Rumunije itd.

Da bi se povećala razina reciklaže, to zahteva bolju infrastrukturu za primarnu selekciju otpada, odnosno kontejnere za različite sirovine, a potom sistematičnu sekundarnu selekciju otpada koju bi vršila komunalna poduzeća na lokalnim nivoima. Za postizanje takvih promena, nužna je promena institucionalnog okvira u kontekstu odlaganja otpada.

Međutim, faktor koji je presudan u kontekstu menjanja „reciklažne svesti“ jeste ekonomska korist od reciklaže. Trenutačna cena otkupa PET ambalaže u Srbiji je vrlo niska. Tako se za tonu plastične ambalaže u otkupu može dobiti od 110 do 240 eura, ovisno o farbi i čistoći same sirovine. Jedna PET flaša u proseku teži oko 50 grama. Dakle, za jednu tonu treba skupiti oko 20.000 PET flaša. Kad se to zbroji, računica kaže da se za jednu PET flašu u otkupu može dobiti 1–2 dinara u proseku, što za većinu ljudi nije ekonomski poticajno.

Primer dobre prakse dolazi iz susedne zemlje. Hrvatska je uvela sistem „kauciranja“ prilikom harmonizacije zakonodavstva i standarda sa standardima EU. Komisija EU, naime, na nivou direktiva postavlja tačno određene standarde za očekivani procentualni udeo recikliranja različitih vrsta otpada, to jest njegove ponovne upotrebe na nacionalnom nivou.

Od uvođenja sistema kauciranja situacija s problem reciklaže plastike drastično se promenila. Dotada, reciklaža plastike bila je na niskom nivou. Faktor koji je bio presudan za promenu percepcije plastike kao resursa bio je povećanje otkupne cene za PET ambalažu na 50 lipa za jednu plastičnu flašu, odnosno, 8 dinara u protuvrednosti. Od tog trenutka, ljudi su uvideli ekonomsku korist od reciklaže, a paralelno s tim smanjila se količina plastičnog otpada u okolišu. Drugim rečima, ekonomska korist od reciklaže plastične ambalaže je kao nusprodukt stvorila i pozitivan uticaj na životnu sredinu. Međutim, da bi ceo sistem reciklaže funkcionirao, važno je stvoriti i infrastrukturni okvir. Osim velikog broja otkupnih centara za plastičnu ambalažu, u Hrvatskoj skoro svaki veliki supermarket ima svoj otkupni centar za plastičnu ambalažu, što omogućava potrošaču da prilikom odlaska u kupovinu, ujedno izvrši i povrat plastične ambalaže. Sistem kauciranja kao takav na razini EU funkcionira već dugo vremena.

Reciklaža i neformalni sakupljači sirovina

Dizanje otkupne cene za plastičnu ambalažu u Srbiji donelo bi pozitivne promene u sistavu

recikliranja. Osim reduciranja plastičnog otpada u životnoj sredini, takav potez doneo bi mogućnost dodatnih prihoda najsiromašnijim i marginalnim slojevima društva, poput romske populacije. Romska populacija, čija egzistencija u većini slučajeva ovisi o skupljanju sirovina po gradskim punktovima, ima iznimno važnu ulogu neformalnih reciklera u društvu. Oni pružaju odličan primer cirkularne i održive ekonomije u praksi, koja se pozitivno odražava na okoliš i ekonomiju u kontekstu ponovne upotrebe resursa.

Još jedno od rešenja problema reciklaže u Srbiji bilo bi i direktno zapošljavanje neformalnih sakupljača sirovina. Takav potez bi marginalnim skupinama omogućio socijalna prava, no također i integraciju u društvo u kojem su trenutačno nevidljivi pojedinci. Procenjuje se da se u Srbiji oko 50.000 ljudi bavi neformalnim sakupljanjem sirovine, dok četvrtinu čine mlađi od osamnaest godina. Od te brojke, 90 posto njih su Romi.

Međutim, da bi se problematika plastičnog otpada u Srbiji počela rešavati, potrebno je, uz političku volju, promeniti institucionalni okvir koji će te pozitivne promene omogućiti.

Promene koje će doneti korist ne samo za životnu sredinu već i za ljude koji su njen sastavni deo.

Izvor: glasnikokvir